

Pentadbiran Zakat dan Kesedaran Masyarakat Islam Membayar Zakat di Daerah Kota Belud Sabah

Ahmad Hidayat Buang^a, Saidatul Badrul Mohd Said^b

^aProfesor di Jabatan Syariah dan Undang-undang, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, PhD (SOAS–London), Malaysia

^bAhli Majlis Tertinggi Majlis Ugama Islam Sabah, Peguam Syarie Negeri Sabah dan pemegang Ijazah Sarjana Syariah (MSh), Universiti Malaya, Malaysia

*Corresponding author: ahidayat@um.edu.my

Abstract

Collection of Zakat and the distribution of its proceeds in Malaysia, and in this case in the state of Sabah are under the jurisdiction of the Religious Council as provided by the Constitution and state enactment. The never ending question pertaining to this responsibility is on the performance of religious authorities in managing the affair of zakat. Looking at one angle of the society awareness on the obligation to pay zakat, this article attempts to investigate factors that inhibit the efficiency of zakat administration of the state authorities. For this purpose the authors select the district of Kota Belud in the state of Sabah as model for this study. The methodology used in data collection is library research and field work (interviews and questionnaire). Analysis of the data is descriptive. Major findings of the article are that performance of zakat collection is much related to the understanding of the Muslims on the conditions and types of zakat and consequent of this, the pro-active role that should be taken by the authorities to disseminate knowledge and understanding of zakat obligation.

Keywords: Zakat administration Sabah; zakat collection Sabah; zakat and society Sabah

Abstrak

Pungutan dan agihan hasil kutipan zakat di Malaysia dan di dalam artikel ini di negeri Sabah adalah di bawah bidang kuasa Majlis Agama Islam sebagaimana yang diperuntukkan oleh Perlembagaan Malaysia dan undang-undang negeri. Antara isu yang masih diperbincangkan ialah prestasi pihak berkuasa agama dalam persoalan pengurusan zakat. Dengan melihat daripada perspektif kesedaran masyarakat untuk membayar zakat, artikel ini bertujuan mengkaji faktor-faktor yang menghalang kecekapan pentadbiran zakat oleh pihak berkuasa negeri. Bagi mencapai tujuan ini Daerah Kota Belud di negeri Sabah telah dipilih sebagai contoh kajian. Metodologi kajian ialah perpustakaan dan lapangan (temu bual dan soal-selidik). Analisis data dibuat secara diskriptif. Antara dapatan utama kajian ialah prestasi kutipan zakat mempunyai kaitan rapat dengan kefahaman masyarakat Islam terhadap syarat-syarat dan bentuk zakat, di mana kesan daripada ini pihak berkuasa negeri hendaklah bersikap pro aktif dalam menyebarkan maklumat dan kefahaman mengenai tanggungjawab berzakat.

Kata kunci: Pentadbiran zakat Sabah; kutipan zakat Sabah; zakat dan masyarakat Sabah

© 2014 Penerbit UTM Press. All rights reserved

1.0 PENGENALAN

Masyarakat Islam negeri Sabah sebagaimana masyarakat Islam di negeri-negeri lain di Malaysia mempunyai pengetahuan tentang kewajipan zakat dan fitrah secara umum sebagai salah satu rukun di dalam agama Islam. Pengetahuan ini berpunca daripada pendidikan baik secara formal atau informal dan juga usaha-usaha dakwah melalui berbagai-bagai cara dan aktiviti. Namun demikian terdapat beberapa keadaan yang kurang memuaskan sama ada dari segi pentadbiran mahupun masyarakat Islam di Sabah yang menyentuh urusan zakat secara khususnya seperti berikut:

Pertama, terdapat beberapa komen negatif daripada masyarakat Islam mengenai pentadbiran Pihak Berkuasa Agama Negeri Sabah dalam pelaksanaan pungutan dan agihan wang zakat. Meskipun ada peningkatan yang positif mengenai hasil pungutan zakat setiap tahun semenjak penubuhan Majlis Ugama Islam Sabah atau MUIS pada tahun 1971, namun jumlah kutipan tidak sampai kepada tahap yang memuaskan malah dikatakan tidak stabil.¹ Sungguhpun Kerajaan Negeri telah menggubal satu undang-undang khusus mengenai zakat melalui Enakmen Zakat dan Fitrah Sabah 1993 agar bidang kuasa Bahagian Zakat dan Fitrah dapat berperanan dengan lebih luas dan mantap tetapi keberkesanan pelaksanaannya masih boleh dipertingkatkan. Malah peranan MUIS sebagai badan yang di

¹Lihat artikel bertajuk oleh KPRU (Kajian Politik Untuk Perubahan), "Prestasi Pungutan Zakat dan Soal Tadbir Urus", www.merdeka.com akses pada 14 Jun 2013.

pertanggungjawabkan bagi pungutan dan agihan zakat tidak terserlah dan belum dapat meyakinkan masyarakat Islam untuk menunaikan zakat kepada institusi ini.

Kedua, daripada pemerhatian kasar menunjukkan masih ramai masyarakat Islam di negeri Sabah terutama di daerah Kota Belud khususnya yang tidak membayar zakat. Majoriti masyarakat Islam di daerah ini tidak tahu ataupun tidak memahami hal-hal berkaitan dengan zakat dan perbezaannya tentang zakat fitrah dan zakat harta. Mereka kurang kesedaran dan pengetahuan mengenai tanggungjawab sebagai umat Islam terhadap zakat. Mereka juga tidak mengetahui sama ada mereka adalah antara asnaf yang layak menerima zakat. Oleh kerana kekurangan pengetahuan dan kesedaran mengenai zakat ini, masyarakat tidak merasakan kepentingan untuk menunaikannya. Oleh kerana itu, secara tidak langsung pembangunan sosio-ekonomi masyarakat setempat terbantut kerana sumbangan daripada kutipan zakat ini sekurang-kurangnya dapat membantu untuk memantapkan pembangunan atau ekonomi mereka sendiri.²

Secara umumnya, rungutan dan masalah seperti di atas akan memberi kesan negatif kepada berkuasa agama negeri yang diberi amanah untuk mengurus zakat di negeri ini, di mana ia mungkin akan menjejaskan keyakinan masyarakat terhadap kewibawaan pihak berkenaan.³ Oleh yang demikian, kajian ini bertujuan untuk meninjau aspek-aspek perundangan, pentadbiran dan hubungannya dengan kesedaran masyarakat Islam di Sabah terhadap kewajipan membayar zakat. Pemilihan negeri Sabah sebagai fokus kajian kerana tidak banyak kajian sebegini pernah dilakukan di negeri ini. Di samping itu keadaan masyarakat Islam Sabah yang berbeza dengan masyarakat Islam di semenanjung Malaysia kerana faktor sosial, ekonomi dan pendidikan. Memandangkan terdapat kekurangan dari segi dana dan masa, kajian ini akan hanya tertumpu kepada daerah Kota Belud sebagai satu bentuk representasi kepada kajian zakat di Sabah. Pemilihan Daerah Kota Belud yang terletak di pantai barat negeri Sabah sebagai lokasi kajian kerana ianya mempunyai populasi majoriti penduduk Islam yang terdiri dari keturunan suku kaum Bajau dan suku kaum Iranun di samping terdapat juga bilangan kecil daripada suku kaum Kadazan-Dusun yang beragama Islam. Jumlah penduduk Kota Belud mengikut bancian tahun 2010 adalah seramai 91,272 orang atau sebanyak 2.85% daripada keseluruhan pendudukan Sabah yang berjumlah seramai 3.21 juta. Pecahan penduduk Kota Belud mengikut etnik adalah seperti berikut:⁴

Kadazan-Dusun	-	38,097
Bajau		-31,506
Bumiputera Lain	-	12,610
Melayu	-	1,369
Cina		-1,171
Lain-lain	-	407
Murut		-173
India		-72
Bukan Warga Negara		-5,867

Jumlah penduduk Islam Sabah adalah sebanyak 65.4% yang kebanyakannya terdiri dari suku Melayu dan Bajau. Mengikut maklumat tidak rasmi dari pejabat Daerah Kota Belud jumlah penduduk Islam di daerah itu adalah sebanyak 55% dengan pecahan suku kaum Bajau 30%, Iranun 15%, Kadazan-Dusun 10%, Cina dan lain-lain bangsa 5%.⁵

Kaedah pengumpulan data kajian dilakukan secara penyelidikan perpustakaan (*library research*) dan kajian lapangan melalui temu bual dan pengedaran borang soal selidik. Pihak-pihak yang telah dikenalpasti untuk ditemu bual ialah pihak pentadbiran zakat dan fitrah serta pemimpin masyarakat yang berkaitan seperti ketua-ketua kampung, ketua-ketua anak negeri dan imam masjid. Analisis data kajian termasuk data lapangan dibuat secara deskriptif melalui jadual serta analisis kandungan terhadap bahan-bahan bacaan yang dirujuk. Hasil dapatan kajian lapangan merupakan data primari dalam penulisan ini. Kajian ini tidak melakukan analisis statistik secara mendalam kerana penulisan menggunakan pendekatan kualitatif deskriptif.

Sungguhpun kajian mengenai zakat terutama dalam bentuk lapangan bagi mengenal pasti masalah pentadbiran, pengurusan, perundangan serta kemasyarakatan sudah banyak dilakukan oleh pelbagai pihak, namun yang menyentuh negeri Sabah masih kecil. Sepanjang pengetahuan penulis terdapat tiga kajian zakat dalam aspek pengurusan dan kemasyarakatan yang dikaji secara spesifik bagi negeri Sabah. Kajian-oleh Kasim Hj Mansur dan Sidah Idris mendapati tahap pengetahuan dan kesedaran zakat di kalangan penduduk Islam di Pantai Barat Sabah adalah baik berasaskan kepada soal selidik terhadap seramai 640 orang responden di mana seramai 90 peratus (576 orang) memberi jawapan mereka melaksanakan kewajipan zakat. Kajian ini juga mendapati kebanyakan responden hanya mengeluarkan zakat fitrah seramai (25 peratus) (160 orang) berbanding seramai 75 peratus (480 orang) yang tidak mengeluarkan zakat harta.⁶

Sungguhpun kajian yang lain tidak menyentuh negeri Sabah secara langsung, namun beberapa dapatan kajian berkenaan adalah relevan memandangkan kepada bentuk pengurusan dan kuasa perundangan yang hampir sama antara negeri-negeri di Malaysia. Kajian oleh Ahmad Hidayat Buang,⁷ Sanep Ahmad,⁸ Hairunnizam Wahid⁹ dan Iman Salleh¹⁰ memberi beberapa panduan terhadap beberapa isu

²Lihat Abdul Wahab Mohamad Ali. 2007. Kajian Terhadap Kesedaran dan Pematuhan Pembayaran Zakat di Kalangan Kakitangan Islam Sektor Awam di Daerah Tawau Sabah. Tesis Sekolah Perniagaan dan Ekonomi, Universiti Malaysia Sabah.

³ Ahmad Shahir Makhtar dan Adibah Abdul Wahab. 2010. Pengurusan Zakat di Negeri Selangor: Isu dan Cabaran. *Prosiding Kovensyen Kebangsaan Perancangan dan Pengurusan Harta Dalam Islam*, UKM, Bangi.

⁴ http://www.statistics.gov.my/portal/download_Population/files/population/04Jadual_PBT_negeri/PBT_Sabah.pdf akses pada 28 Januari 2014.

⁵ Maklumat daripada Pejabat Daerah Kota Belud, Sabah pada 28 Januari 2014.

⁶Kasim Hj. Mansur. 2004. *Tahap Kefahaman Umat Islam Terhadap Zakat: Kes Kajian di Daerah Kota Belud, Tuaran, Kota Kinabalu dan Papar*. Kota Kinabalu: Sekolah Perniagaan Dan ekonomi, Universiti Malavsia Sabah. 69-70. Kajian yang sama dilakukan oleh penulis yang sama bersama dengan Roslinah Mahmud dan Davangku Aslinah Ab. Rahim bertajuk. 2009. Tahap Kesedaran Masyarakat Islam Terhadap Zakat dan Institut Zakat di Kunak, Sabah. *Konferensi Antaruniversiti Se Borneo-Kalimantan*. Manakala Abdul Wahab Mohamad Ali menumpu kepada kesedaran dan pematuhan pembayaran zakat oleh penjawat awam Islam di daerah Tawau Sabah. *Opcit*.

⁷Ahmad Hidayat Buang. 1999. Kutipan dan Agihan Zakat di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur Bagi Tempoh 1985-1995: Satu Pemerhatian. *Jurnal Syariah*. 7(2): 141-156.

pengurusan dan keberkesanan pengurusan zakat terutama dari aspek kutipan dan agihan. Kajian-kajian ini mendapati bagi meningkatkan keberkesanan kutipan zakat faktor yang utama yang perlu diberi perhatian ialah kecekapan pengurusan institusi atau badan zakat, kecekapan dalam sistem pungutan dan agihan zakat serta penyebaran maklumat mengenai aktiviti-aktiviti mengenai aktiviti pembangunan zakat. Berasaskan kepada dapatan kajian yang lepas, kajian ini akan cuba mengembangkan untuk mengenal pasti dengan lebih terperinci faktor-faktor kesedaran membayar zakat dengan kaitannya dengan perundangan dan pentadbiran. Oleh itu perbezaan antara kajian ini dengan kajian-kajian lepas ialah pada lokasi kajian yang berbeza dengan menggunakan analisis deskriptif kualitatif.

■ 2.0 PENTADBIRAN DAN UNDANG-UNDANG ZAKAT NEGERI SABAH

Pihak yang berkuasa dalam hal-hal Agama Negeri Sabah adalah Majlis Ugama Islam Sabah atau MUIS yang telah ditubuhkan pada 15hb September 1971.¹¹ MUIS ditubuhkan di bawah enakmen Pentadbiran Hukum Syarak Negeri Sabah 1971 dan seterusnya pindaan Undang-undang No.15/1977 di mana seksyen 26(1) memberi kuasa kepada MUIS pungutan dan agihan Zakat dan Fitrah. Sehubungan dengan kuasa ini diwujudkan Bahagian Zakat dan Fitrah bagi pentadbiran dan pengurusan perkara-perkara yang berkaitan zakat dan fitrah serta pengurusan wang Baitulmal. Bidangkuasa MUIS telah diperluaskan melalui Enakmen Pentadbiran Undang-Undang Islam No.13/1992 di mana melalui seksyen 32 MUIS diberi kuasa dan berperanan untuk membantu dan menasihati Yang di-Pertuan Agong berkenaan dengan semua perkara yang berhubung dengan agama Islam di dalam Negeri Sabah, kecuali perkara-perkara Hukum Syarak di bawah kuasa Mufti dan yang berhubung dengan pentadbiran keadilan di bawah kuasa Mahkamah Syariah. Dalam semua perkara sedemikian MUIS hendaklah menjadi pihak berkuasa utama di dalam Negeri Sabah selepas Yang di-Pertuan Agong dan Yang di-Pertua Negeri kecuali jika diperuntukkan selainnya dalam Enakmen tersebut. Selain itu, mengikut seksyen 7 (1) Enakmen Tahun 1992, hendaklah menjadi kewajipan MUIS untuk menganjur, mendorong, membantu dan mengusahakan kemajuan dan kesejahteraan ekonomi dan sosial masyarakat Islam dalam Negeri Sabah selaras dengan Hukum Syarak.¹²

Pada tahun 1996 Kerajaan Negeri Sabah telah menubuhkan satu Jabatan khas yang dikenali sebagai Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sabah singkatnya JHEAINS. Jabatan baru ini mengambil alih pentadbiran berkaitan dengan hal ehwal agama Islam dan bertindak selaku pelaksana pentadbiran hukum Syarak yang sebelum ini dilakukan oleh MUIS. Peranan MUIS kini tertumpu kepada penggubalan dasar, pengurusan aset serta mentadbir pungutan dan pengagihan wang zakat dan fitrah di samping pengurusan wang Baitulmal dan wakaf. Memandangkan peranan dan fungsi Bahagian Zakat dan Fitrah kepada masyarakat Islam di negeri Sabah amat besar, maka terdapat keperluan untuk memperluaskan peranan dan fungsi tersebut. Oleh itu kerajaan negeri telah mengubal Undang-Undang Enakmen Zakat dan Fitrah No.6/1993 supaya Bahagian Zakat dan Fitrah boleh menjalankan peranan dengan lebih luas lagi. Undang-undang ini telah diluluskan oleh Dewan Undangan Negeri Sabah pada 27 Julai 1993 dan diperkenankan oleh Yang di-Pertua Negeri Sabah Tun Datuk Haji Mohd. Said Bin Keruak pada 14hb Ogos, 1993 serta dikuatkuasakan pada 1 Januari 1996 (G.N.644/95).

Pada tahun 1998, Kerajaan Negeri Sabah melalui Badan Perundangan Negeri telah meluluskan penubuhan Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah atau PBNS di bawah Enakmen Perbadanan Baitulmal 1998. Melalui Enakmen ini, pengurusan wang Baitulmal diletakkan di bawah pengurusan badan yang baru ini, manakala Bahagian Zakat dan Fitrah MUIS hanya bertanggungjawab mengenai zakat dan fitrah. Ini bermaksud Majlis Ugama Islam Sabah tidak lagi bertindak sebagai pemegang amanah terhadap Baitulmal Negeri Sabah. Selain itu wang wakaf, nazar, amal jariah, fidyah, pungutan Nikah, Cerai dan Rujuk serta segala denda oleh Mahkamah Syariah juga dipungut oleh PBNS. PBNS juga memungut zakat harta daripada masyarakat Islam di negeri Sabah serta menerima geran daripada Kerajaan Negeri Sabah sebagai sebuah institusi yang diperbadankan. Di samping itu juga PBNS dibenarkan berniaga dan seterusnya memberi sumbangan dermasiswa kepada pelajar-pelajar miskin hasil daripada kutipan zakat dan keuntungan perniagaan.

Kedadaan ini telah menimbulkan beberapa kritikan kerana penubuhan PBNS dilihat telah mengurangkan peranan MUIS dalam urusan zakat. Malah turut dinyatakan bahawa kewujudan PBNS mungkin bercanggah dengan undang-undang penubuhan MUIS sendiri.¹³ Memandangkan terdapat masalah-masalah dan kritikan terhadap PBNS, ia hanya beroperasi sepenuhnya pada 1 Januari 2005 iaitu selepas penggubalan Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam Negeri Sabah No.5/2004 yang memberi MUIS kembali kuasa sebagai pemegang amanah Baitulmal Negeri Sabah. Sungguhpun begitu PBNS terus berperanan menguruskan harta-harta orang Islam terutamanya waqf dan nazar.

Penubuhan Bahagian Zakat dan Fitrah MUIS yang hendak diperbadankan dengan nama baru Pusat Zakat Sabah (PZS) serta berimejkan korporat dengan tujuan untuk memperkasakan lagi institusi zakat di negeri Sabah juga mempunyai beberapa isu, terutamanya yang berkaitan dengan perundangan. Antara tujuan utama PZS diwujudkan ialah sebagai wadah meninggalkan syiar Islam dan pemangkin bagi memartabatkan umat Islam menerusi pengurusan yang profesional seperti yang dilaksanakan di beberapa negeri di Semenanjung Malaysia. Perkara ini sudah tentu sesuatu yang baik kerana sekiranya badan zakat yang berbentuk korporat ini boleh ditadbir secara profesional ia dapat meningkatkan keyakinan masyarakat Islam negeri Sabah terhadap institusi zakat. Untuk tujuan itu PZS mesti diawasi pentadbirannya oleh Pihak Yang Berkuasa Agama Negeri iaitu MUIS supaya struktur pentadbiran akan lebih teratur dan penyelewengan dapat diatasi.

Sehingga tahun 2011 PZS masih belum diperbadankan dan penggunaan nama Pusat Zakat Sabah (PZS) oleh itu secara teknikalnya belum sah menurut undang-undang, sungguhpun nama PZS ini sudah tertera dengan papan tanda sejak awal 2007 lagi. Dalam hal ini penulis berpandangan bahawa menggunakan nama PZS tidak perlu terburu-buru sebelum ianya sah dari segi undang-undang. Sewajarnya proses teknikal dan undang-undang harus didahulukan dan pentadbiran yang sedia ada harus diperbaiki bagi meyakinkan masyarakat Islam

⁸Sanep Ahmad & Hairunnizam Wahid. 2005. Persepsi Agihan Zakat dan Kesannya Terhadap Pembayaran Zakat Melalui Institusi Formal. *Jurnal ekonomi Malaysia*. 39: 53-69

⁹Hairunnizam Wahid, Sanep Ahmad, Radiah Abdul Kader. 2009. Pengagihan Zakat oleh Institusi Zakat di Malaysia: Mengapa Masyarakat Islam Tidak Berpuashati? *Jurnal Syariah*. 17(1): 89-112.

¹⁰Iman Salleh dan Sanep Ahmad. 2011. Indeks Keyakinan Terhadap Lembaga Zakat Selangor (LZS) Kajian Kes Kakitangan Universiti Kebangsaan Malaysia. *Prosiding PERKEM VI*. 1: 115-123.

¹¹S. Datuk Haji Ahmad Alawi Haji Adnan, Mufti Kerajaan Negeri Sabah. Temu bual pada 19 November 2007.

¹²Untuk latar belakang sejarah perundangan Islam negeri Sabah lihat Suwaid Tapah. 1988. *Sejarah Perundangan Islam di Sabah*. Disertasi Sarjana Syariah, Fakulti Syariah, Universiti Malaya.

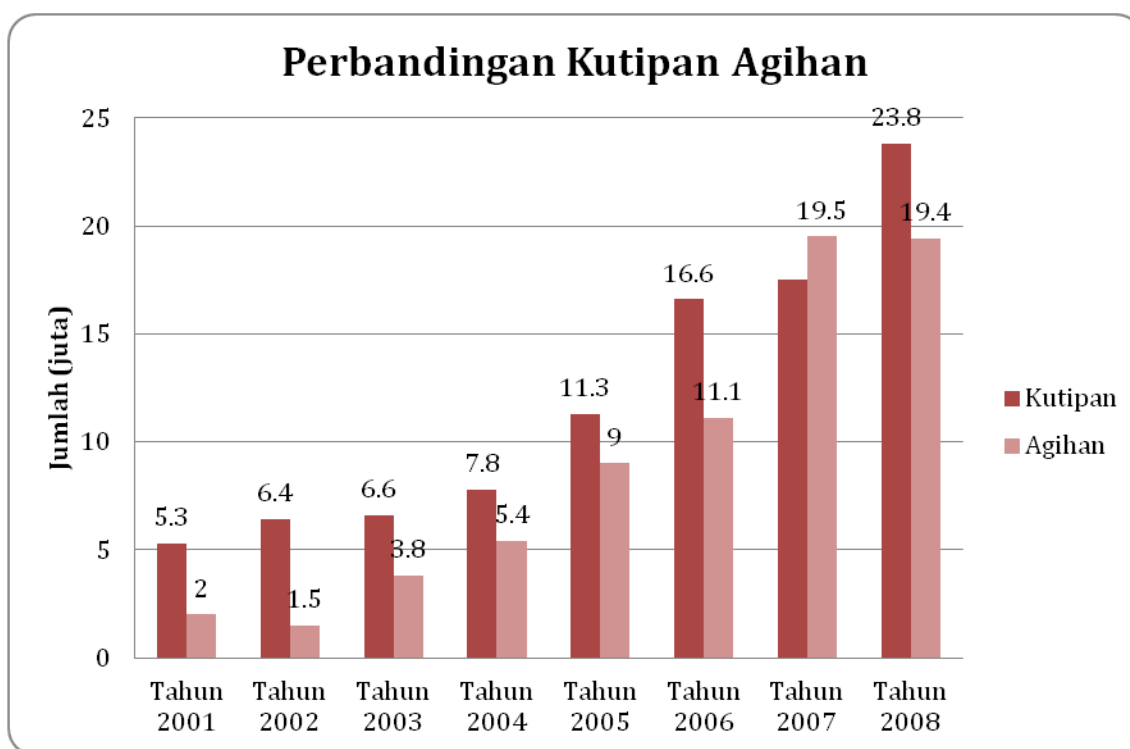
¹³Baharuddin @ Abidin Ab. Wahid, Pengurus Besar PBNS, Kota Kinabalu. Temu bual pada 29 Januari 2007.

terhadap institusi zakat di negeri Sabah. Oleh yang demikian sewajarnya nama Pusat Zakat Sabah (PZS) hanya boleh digunakan setelah ianya diperbadankan melalui undang-undang dan dipersetujui oleh semua pihak.

■3.0 STATISTIK PUNGUTAN DAN AGIHAN ZAKAT FITRAH DAN ZAKAT HARTA NEGERI SABAH

Dalam penulisan ini adalah wajar untuk mengemukakan beberapa laporan dan jadual mengenai pungutan dan agihan zakat di keseluruhan negeri Sabah dari tahun 2001 hingga tahun 2008 sebagai perbandingan untuk melihat peningkatan atau penurunan pungutan zakat yang secara tidak langsung dapat menjelaskan keberkesanan pentadbiran MUIS terhadap kutipan dan agihan zakat. Melalui data yang di kumpul daripada MUIS menunjukkan jumlah peningkatan kutipan dan agihan zakat dari tahun kesetahun. Perkara ini secara tidak langsung menjelaskan mengenai kesedaran masyarakat Islam negeri Sabah terhadap kewajipan membayar zakat.¹⁴ Jumlah keseluruhan kutipan zakat negeri Sabah dari tahun 2001 sehingga 2008 berjumlah sebanyak RM95.4 juta, manakala jumlah agihan ialah sebanyak RM71.7 juta. Daripada angka ini didapati jumlah baki agihan yang agak besar iaitu sebanyak RM23.7 juta atau sebanyak 24.9% daripada jumlah kutipan. Faktor lebih kutipan zakat ini sudah diterangkan oleh banyak pihak antaranya oleh pihak Lembaga Zakat Selangor yang berpunca dari faktor sistem perbelanjaan kewangan yang berasaskan unjuran tahunan dan faktor waktu pembayaran masyarakat di akhir tahun yang menyebabkan jumlah kutipan tidak dapat dihabisi dalam tahun semasa.¹⁵

Jadual 1 Jumlah Pungutan dan Agihan Zakat Negeri Sabah 2001-2008

Sumber: Bahagian Zakat dan Fitrah MUIS

Secara terperinci zakat perniagaan merupakan jumlah terbesar kutipan dengan sebanyak RM39.8 juta atau 41.7 peratus, diikuti zakat fitrah sebanyak RM35.9 juta atau 37.6 peratus. Peningkatan bayaran zakat perniagaan bermula dengan ketara sejak dari tahun 2005 sehingga 2008. Peningkatan ini juga berpunca daripada pengenalan bayaran zakat melalui Skim Potongan Gaji Berjadual dan penubuhan Pusat Zakat Sabah yang bergerak secara korporat. Tren ini sebenarnya adalah sama juga dinegeri-negeri lain di Malaysia (lihat Lampiran 1 untuk jadual lengkap jenis bayaran zakat dari tahun 2001-2008). Faktor-faktor lain peningkatan jumlah kutipan ini ialah kesedaran dan keyakinan umat Islam membayar zakat kesan daripada kempen membayar zakat melalui ceramah sama ada di media cetak atau elektronik, taklimat dan pembukaan kaunter-kaunter penerangan oleh pegawai-pegawai zakat. Di samping itu, adanya ketelusan dalam pengurusan serta penambakan dalam sistem agihan seperti penerangan dan penerbitan Buletin Zakat berkaitan program yang dilaksanakan dalam menyalur dana zakat kepada para asnaf yang memerlukan.¹⁶

Manakala dari segi agihan pula asnaf fakir golongan yang paling banyak mendapat bantuan zakat iaitu sebanyak RM22.1 juta atau 30.0 peratus diikuti oleh asnaf miskin sebanyak 19.7 juta atau 27.4 peratus dan asnaf fi sabilillah sebanyak RM16.6 juta atau 23.1 peratus. Peningkatan perbelanjaan asnaf ini kerana pertambahan bilangan pelajar-pelajar untuk biasiswa pendidikan atau dermasiswa di dalam negeri dan luar negara. Manakala asnaf amil menerima sebanyak RM9.8 juta atau 13.7 peratus. Jumlah ini adalah melebihi daripada

¹⁴Maklumat daripada Pejabat Bahagian Zakat dan Fitrah MUIS pada 10 Mac 2009.

¹⁵Utusan Malaysia. Wang Zakat Segera Diagih. 29/5/2009.

¹⁶Lihat Ahmad Hidayat Buang. 1999. Kutipan dan Agihan Zakat di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur Bagi Tempoh 1985-1995: Satu Pemerhatian. *Jurnal Syariah*. 7(2): 141-156.

kadar 1/8 atau 12.5 peratus yang secara idealnya diterima oleh amil (lihat Lampiran 2 untuk jadual lengkap agihan zakat dari tahun 2001-2008). Perkara ini sungguhpun boleh menimbulkan pertikaian, namun begitu dari segi hukumnya jika timbul keperluan agihan zakat boleh dilebihkan daripada 1/8 kepada mana-mana asnaf dengan syarat asnaf fakir dan miskin tidak diabaikan.¹⁷ Terdapat pandangan para ulama yang menyatakan bahawa pemberian zakat kepada asnaf adalah mengikut kadar upah dan kos yang ditanggung semasa mengendalikan kutipan zakat.¹⁸ Mengikut maklumat temu bual agihan sebegini berlaku kerana para amil terpaksa masuk ke kampung-kampung mencari masyarakat Islam bagi tujuan kutipan zakat/fitrah. Perkara ini jika tidak dilakukan akan menyebabkan ibadat zakat/fitrah masyarakat Islam di kampung tersebut akan terabai atau dibayar tidak mengikut kadar atau kaedah yang tepat mengikut hukum Syarak.¹⁹

Jika dilihat secara khusus kepada Daerah Kota Belud jumlah kutipan dan bayaran bantuan kepada golongan fakir, miskin dan muallaf dari tahun 2001-2006 adalah tidak seimbang, di mana terdapat lebihan dalam pembayaran sebanyak RM597,864 daripada jumlah pungutan zakat hanya sebanyak RM624,896. Jumlah pembayaran bantuan bulanan ini dalam tempoh berkenaan adalah sebanyak RM1,222,760. Angka ini walau bagaimanapun tidak semesti kesemuanya berpunca daripada wang zakat kerana ia adalah perbelanjaan tahunan pihak MUIS. Oleh yang demikian lebihan perbelanjaan di Kota Belud ini bukanlah sesuatu yang boleh dikatakan bertentangan dengan kehendak Syariah kerana bentuk pengurusan pungutan dan agihan zakat adalah bersifat pusat di mana agihan akan dibuat berdasarkan kepada keperluan daerah-daerah terbabit sesuai dengan prinsip *masalahah* dan *siyasah* pemerintah. Oleh yang demikian secara keseluruhannya sebagaimana menurut Pegawai JHEAINS Daerah Kota Belud,²⁰ agihan wang zakat kepada asnaf-asnaf adalah memuaskan kerana telah dapat meringankan bebanan mereka terutama di bulan Ramadan dan turut sama dapat merayakan Hari Raya Idul Fitri. Walau bagaimanapun mengikut pegawai berkenaan, masih ada ruang yang perlu diperhalusi terutamanya dalam ketelusan penyenaian penerima bantuan di peringkat kampung. (lihat Lampiran 3 untuk jadual terperinci kutipan zakat dan bayaran bantuan fakir, miskin dan muallaf Kota Belud, Sabah).

Manakala dari segi jenis zakat yang dikutip, hampir keseluruhannya adalah zakat fitrah iaitu sebanyak RM611,690 atau 97.8 peratus daripada keseluruhan kutipan. Terdapat sedikit perubahan signifikan jenis pembayaran zakat pada tahun 2006 iaitu sebanyak RM6026.30 pembayaran zakat pendapatan. Lain-lain bentuk bayaran zakat ialah zakat dan emas serta pertanian, namun jumlah ini sangat kecil. Manakala zakat perniagaan tiada sebarang bayaran diterima dalam tempoh berkenaan.

Menurut sumber daripada para imam dan ketua kampung,²¹ kurangnya bayaran zakat dalam bentuk selain zakat fitrah seperti zakat wang tunai dan emas adalah kerana ramai yang enggan melaksanakannya kerana kurangnya pengetahuan berkenaan kewajipan membayar zakat tersebut, walaupun ada di antara mereka yang memiliki harta dan wang tunai cukup haul dan nisab. Bagi penduduk yang bekerja sebagai kakitangan kerajaan dan swasta, ramai di kalangan mereka yang melaksanakan kewajipan membayar zakat khususnya zakat pendapatan melalui sistem potongan gaji.

Keadaan ini berlaku di daerah Kota Belud, Sabah yang mana sebahagian besar masyarakat daerah ini beragama Islam di mana secara demografinya 60 peratus merupakan kakitangan kerajaan dan yang lainnya berkerja sendiri sebagai petani, penternak dan berniaga secara kecil-kecilan.²² Ramai anggota masyarakat di daerah ini yang berada dalam keadaan miskin kerana berpendapatan rendah. Mengikut laporan banci pada tahun 2006 terdapat 1,616 orang yang dikategorikan sebagai miskin tegar dan 60% daripada bilangan tersebut adalah masyarakat Islam.²³ Oleh sebab itu, ramai penduduk yang tidak melaksanakan tanggungjawab dalam membayar zakat khususnya dalam zakat harta seperti zakat pendapatan, ternakan dan tanaman.

Menurut laporan daripada Pejabat Pertanian Kota Belud, terdapat seramai 2,845 orang didaftarkan sebagai petani di daerah ini. Daripada jumlah ini hanya terdapat 40.3% yang beragama Islam dan pendapatan mereka ialah RM400.00 sebulan yang diperolehi daripada hasil penanaman padi.²⁴ Disebabkan oleh pendapatan yang rendah ini, mereka tidak wajib untuk membayar zakat. Manakala masyarakat Islam yang menjadi penternak, Jabatan Haiwan Daerah Kota Belud tidak mempunyai rekod yang terperinci mengenai hasil pendapatan mereka yang mengusahakan ternakan. Di samping itu adalah dianggarkan jumlah mereka tidak ramai. Oleh itu agak sukar untuk mengkaji sama ada mereka membayar zakat atau tidak. Kemungkinan mereka membayar zakat terus kepada penerima zakat iaitu keluarga miskin ataupun untuk asnaf fisabilillah.

■ 4.0 ANALISIS DATA SOAL SELIDIK RESPONDEN KAJIAN

Bagi meninjau kefahaman dan kesedaran masyarakat di Daerah Kota Belud mengenai zakat dan fitrah sebanyak 250 borang soal selidik telah diedarkan di 13 buah kampung yang mana majoriti penduduknya beragama Islam. Kampung-kampung terlibat ialah Kg. Kota Belud, Kg. Pengkalan Abai, Kg. Pirasan, Kg. Siasai, Kg. Bobot, Kg. Taun Gusi, Kg. Labuan, Kg. Menunggu, Kg. Kulumbai, Kg. Peladok, Kg. Rampayan, Kg. Tamau dan Kg. Rosok. Setiap kampung tersebut diedar sebanyak 20 borang soal selidik kecuali di Kg. Rosok diberi 10 borang memandangkan kampong berkenaan mempunyai ramai penduduk yang terdiri daripada kalangan muallaf. Borang soal selidik diedarkan secara rawak dengan tidak mengambil kira kedudukan atau jawatan responden.

Pengumpulan maklumat melalui kaedah borang soal selidik ini telah dijalankan pada awal Februari 2008 dan berakhir pada akhir April 2008. Ianya diedarkan melalui kerjasama ketua-ketua kampung dan saudara mara kepada penulis. Daripada 250 borang yang diedar, hanya sebanyak 182 atau 72.8 peratus borang dikembalikan. Kadar pemulangan borang yang tinggi ini kerana soalan yang mudah dijawab oleh responden seperti adakah, apakah, tahukah dan bagaimana. Manakala bagi borang-borang soal selidik yang tidak dikembalikan kemungkinan responden yang terlibat tidak berminat ataupun tidak memahami objektif kajian. Data-data soal selidik yang diperolehi dianalisis secara deskriptif dan dibentangkan dengan menggunakan jadual. Aspek yang menjadi fokus analisis ialah kefahaman terhadap kewajipan berzakat, kefahaman terhadap perbezaan antara zakat harta dan zakat fitrah, pengetahuan terhadap pengiraan zakat, tempat

¹⁷Muhammad 'Uqlah. 1982. *Ahkam al-Zakat wa al-Sadaqah*. Amman: Maktabah al-Risalah al-Hadithah, h.217-218.

¹⁸Farisha G.de Zayas. 2003. *The Law and Institution of Zakat*. Kuala Lumpur: The Other Press, h.290-291.

¹⁹Jalaim Jalumin, Pegawai JHEAINS Daerah Kota Belud. Temu bual pada 28 Januari 2014.

²⁰Jalaim Jalumin, Pegawai JHEAINS Daerah Kota Belud. Temu bual pada 18 Julai 2008.

²¹Masdin Karim, Imam Masjid Kg. Taun Gusi, Kota Belud, Sabah. Temu bual pada 18 Julai 2008.

²²Maklumat daripada Pejabat Daerah Kota Belud, Sabah pada 17 April 2009.

²³*Ibid*

²⁴Maklumat daripada Pejabat Pertanian Daerah Kota Belud, Sabah pada 17 April 2009.

membayar zakat, sebab-sebab tidak membayar zakat serta cadangan pembaikan pengurusan zakat. Data-data yang diperoleh ini akan digunakan untuk mengenal pasti perhubungan antara jumlah pembayaran dan kefahaman.

Daripada jawapan soal selidik yang diperolehi sebagaimana yang sudah dijangka iaitu hampir keseluruhan responden iaitu sebanyak 91.2 peratus memahami tanggungjawab mereka menunaikan kewajipan berzakat. Kefahaman ini mungkin terhad kepada kewajipan zakat fitrah kerana dari segi pembayaran zakat harta hanya 17.6 peratus sahaja yang menunainya, manakala sejumlah 75.3 peratus tidak pernah membayar zakat fitrah. Namun begitu ini tidak bermakna mereka tidak faham akan kewajipan zakat harta kerana majoriti daripada responden iaitu sebanyak 69.2 peratus memahami perbezaan antara zakat harta dan fitrah. Hanya 14.8 peratus yang tidak memahami perbezaan antara keduanya. Didapati hampir kesemua responden iaitu seramai 94.6 peratus menunaikan kewajipan zakat fitrah.

Kurangnya pembayaran zakat harta kerana beberapa faktor seperti kemiskinan sebagaimana yang dinyatakan di atas. Namun begitu daripada soal selidik didapati faktor pengetahuan juga menyumbang kepada perkara ini. Sebagai contoh pengetahuan terhadap jenis-jenis zakat yang ada dan jumlah zakat yang perlu dibayar. Berdasarkan keputusan kajian, seramai 33% responden kurang jelas tentang jenis zakat yang perlu dikeluarkan dan jumlah yang perlu dibayar. Mereka juga menyatakan tidak memahami bagaimana untuk mengira kadar pembayaran zakat iaitu seramai 71.4 peratus. Lain-lain faktor mengapa zakat harta tidak dibayar mengikut responden ialah mereka tidak berkemampuan, kurang kemudahan tempat pembayaran, kurang kemudahan kaedah pilihan pembayaran dan kurang penerangan atau publisiti daripada pihak berkuasa iaitu MUIS. Kajian ini juga mendapati seramai 36.3 peratus tidak memberi jawapan apabila disoal di manakan tempat membayar zakat harta. Namun begitu didapati kebanyakan responden yang membayar zakat membayarnya kepada MUIS seramai 51.6 peratus dan seramai 11.5 peratus membayarnya terus kepada asnaf.

Keputusan soal selidik di atas menunjukkan bahawa bentuk pengurusan pentadbiran zakat, sama ada profesional atau tidak seperti yang dikenalpasti dalam kajian Sanep Ahmad dan Iman Salleh tidak mempengaruhi potensi masyarakat Islam di daerah Kota Belud untuk membayar zakat harta. Masalah utama yang menjejaskan kutipan zakat ialah masyarakat kurang arif dan tidak memahami syarat dan cara membayar zakat harta, mereka juga kurang pengetahuan tentang jenis-jenis zakat dan jumlah yang perlu dibayar. Persoalan ini dijelaskan sendiri oleh responden apabila disoal cadangan bagi menyelesaikan masalah ini seperti berikut:

Jadual 2 Cadangan Bagi Meningkatkan Pembayaran Zakat

Program cadangan	Peratus
Ceramah/taklimat/kempen	59.8
Kursus zakat	9.2
Kaunter pembayaran/penerangan	14.9
Media massa	9.2
Wakil Asnaf setiap kampung	6.9

Sumber: Borang Soal Selidik

Daripada jadual di atas cadangan ceramah/taklimat/kempen berkenaan kewajipan zakat mempunyai peratus yang tinggi iaitu 59.8% berbanding program yang lain diikuti oleh cadangan memperbanyakkan pembukaan kaunter penerangan dan pembayaran zakat sebanyak 14.9%. Cadangan untuk mengadakan kursus zakat serta hebahkan kewajipan zakat melalui media massa mempunyai peratus yang sama iaitu sebanyak 9.2%. Manakala cadangan untuk melantik wakil Asnaf pada setiap kampung mempunyai peratus yang rendah iaitu sebanyak 6.9%. Cadangan terbanyak iaitu melalui ceramah/taklimat/kempen mungkin adalah sesuai kepada penduduk-penduduk kampung, manakala bagi kakitangan kerajaan atau swasta mungkin dalam bentuk kaunter penerangan serta kursus zakat. Cadangan ini mungkin berbeza dengan dapatan kajian yang lain seperti kajian oleh Hairunnizam yang menyatakan aspek penyebaran maklumat tentang projek agihan zakat kepada masyarakat.

Di samping data soal selidik seperti di atas maklumat juga diperolehi melalui temu bual dengan masyarakat Islam di daerah Kota Belud yang berpendapat bahawa terdapat sebahagian besar masyarakat Islam di daerah tersebut hanya memahami kewajipan zakat fitrah tanpa mengambil berat tentang keperluan pembayaran zakat harta meskipun mereka termasuk dalam golongan yang kaya. Masyarakat lebih memahami bahawa membayar zakat fitrah diwajibkan pada bulan Ramadan kerana pungutan zakat fitrah sering dilaung-laungkan atau dihebahkan di surau-surau dan di masjid-masjid. Terdapat segelintir daripada masyarakat Islam di Kota Belud, Sabah beranggapan bahawa zakat itu sama seperti sedekah dan mereka tidak dapat membezakan di antara zakat dan sedekah. Kadang-kadang golongan yang berada biasanya memberi sedekah kepada saudara mara yang kurang berada atau miskin, mereka beranggapan bahawa pemberian itu sebagai zakat. Mereka tidak dapat membezakan mana yang pemberian wajib dan yang mana pemberian yang sunat.

Beberapa faktor yang dianggap menjadi punca permasalahan ini secara amnya melalui pemerhatian menunjukkan penyebaran pengetahuan mengenai zakat terlalu sedikit. Pihak pentadbir zakat kurang inisiatif untuk menyalurkan pengetahuan kepada pengetahuan umum, pegawai yang diberikan tugas untuk menangani masalah itu sendiri kurang berinteraksi dengan masyarakat. Mereka tidak meluangkan masa untuk mendekati masyarakat kampung yang beragama Islam untuk memberi penerangan tentang zakat. Selain itu, bilangan pegawai-pegawai yang bertanggungjawab untuk melaksanakan pungutan zakat tidak mencukupi. MUIS telah melantik ramai amil untuk menjalankan tugas memungut zakat fitrah tetapi penulis berpendapat bahawa bilangan amil yang dilantik masih tidak mencukupi. Terdapat juga aduan yang melaporkan bahawa segelintir amil tidak menjalankan tugas mereka dengan amanah misalnya amil tidak memberi resit kepada mereka yang mengeluarkan zakat. Masalah ini sering menjadi rungutan masyarakat luar bandar. Perkara ini tidak ditangani dengan serius dan dibaiki walaupun ianya telah lama diketahui. Melihat kepada faktor-faktor yang berlaku di daerah Kota Belud yang menyebabkan masyarakatnya tidak membayar zakat, dapatlah dirumuskan bahawa dua faktor utama yang menyumbang kepada permasalahan ini iaitu:

(1) Faktor Pemikiran

Yang dimaksudkan dengan faktor pemikiran ialah sikap keengganan dalam membayar zakat dengan pemikiran sempit bahawa membayar zakat akan mengurangkan jumlah harta atau wang tunai yang dimiliki. Menurut temu bual dengan para imam dan ketua-ketua kampung, terdapat ahli masyarakat di daerah Kota Belud yang menyatakan bahawa dengan membayar zakat akan mengurangkan hasil pendapatan yang diperolehi dan ini boleh menyebabkan kerugian kepada mereka, sedangkan mereka mengetahui tentang kewajipan membayar zakat. Mereka mungkin mengambil keputusan untuk tidak membayar zakat kerana 2.5 peratus dari hasil pendapatan yang dikenakan itu dirasakan terlalu banyak. Penulis berpendapat bahawa mereka yang berfikiran tersebut masih belum dapat memahami dan menghayati Islam yang sebenarnya.

(2) Faktor Kurang Pengetahuan

Kurang pengetahuan terhadap mengerjakan zakat menyebabkan keengganan atau kegagalan masyarakat membayar zakat. Pengetahuan mengenai zakat harta, termasuk binatang ternakan, tanaman, wang tunai dan lain-lain tidak disampaikan dengan jelas. Ramai di antara anggota masyarakat hanya mengetahui mengenai kewajipan zakat fitrah yang dilaksanakan pada bulan Ramadan. Mereka tidak mengetahui terdapat zakat lain yang perlu dilaksanakan lagi. Disebabkan oleh kekurangan pengetahuan inilah menjadikan mereka gagal melaksanakan kewajipan tersebut. Selain itu, terdapat sebahagian masyarakat Islam yang mengetahui kewajipan membayar zakat tetapi kurang pengetahuan berkenaan cara pengiraan zakat tersebut. Ramai juga yang tidak mengetahui tempat membayar zakat.

5.0 KESIMPULAN

Hasil kajian ini memperlihatkan aspek pentadbiran Bahagian Zakat dan Fitrah MUIS berjalan dengan teratur mengikut undang-undang yang diperuntukkan dan sesuai dengan hukum syarak. Pungutan dan agihan diaudit setiap tahun dan dibentangkan kepada Pihak Berkuasa Agama Negeri iaitu Ahli Majlis Tertinggi MUIS. Ini terbukti dengan jumlah kutipan dan agihan yang meningkat saban tahun. Walau bagaimanapun beberapa kelemahan harus ditangani seperti menambah bilangan kakitangan untuk mengurus pentadbiran zakat khususnya zakat harta dari segi memberi penerangan dan penjelasan kepada masyarakat.

Satu dapatan penting kajian ini iaitu penduduk luar bandar seperti di Kota Belud ini tidak menyoal tentang keberkesanan peraturan zakat atau bagaimana wang zakat itu dibelanjakan. Punca kurang kesedaran membayar zakat harta kerana kebanyakan anggota masyarakat di Kota Belud kurang kefahaman terhadap bentuk-bentuk harta yang dikenakan zakat dan kaedah pengiraan zakat harta berkenaan. Maka oleh itu peranan Bahagian Zakat dan Fitrah MUIS daerah Kota Belud perlu memberikan ilmu pengetahuan yang menyeluruh dan kesedaran yang mendalam dalam hal tersebut. Ada kemungkinan juga mereka tidak memahami kepentingan ibadah zakat itu sendiri ataupun sengaja tidak mahu membayar zakat. Dengan memberi penerangan terperinci mengenai ibadah zakat terutamanya kepada golongan mampu atau kaya akan menggalakkan peratusan masyarakat Islam dalam menunaikan zakat harta meningkat pada masa akan datang.

Memandangkan sejarah negeri Sabah adalah berbeza dengan negeri-negeri lain di tanah Melayu/Semenanjung Malaysia dari segi kemasukan dan perkembangan Islam di kalangan masyarakatnya, maka pemimpin-pemimpin Islam yang terdahulu dan sekarang harus diberi kepujian kerana masyarakat Islam kini di negeri Sabah sudah lebih mengetahui, memahami dan menghayati pengajaran hukum Islam. Ini amat membanggakan terhadap pencapaian mereka tentang ibadah-ibadah dalam hukum Islam khususnya ibadah zakat yang bukan mudah untuk dihayati.

Walaupun bagaimanapun tidak dinafikan bahawa penghayatan masyarakat Islam di negeri Sabah masih kurang terhadap kewajipan zakat harta. Ini memerlukan masa yang panjang dan dakwah yang berterusan kepada mereka yang belum memahami bagaimana pentingnya ibadah zakat harta bagi menyuburkan ekonomi masyarakat Islam terutamanya bagi membantu saudara-saudara Islam yang memerlukan pertolongan selain daripada tanggungjawab menunaikan kewajipan terhadap Allah s.w.t secara individu.

Rujukan

- Abd Rashid Yusof, Setiausaha Majlis Ugama Islam Sabah (MUIS), Kota Kinabalu. Temu bual pada 2 Disember 2009.
- Ahmad Hidayat Buang. (2000). Pengurusan Zakat: Satu Analisis dari Perspektif al-Qur'an dan al-Sunah. *Jurnal al-Syariah*, 89–102.
- Baharuddin @ Abidin Ab. Wahid, Pengurus Besar Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah (PBNS), Kota Kinabalu. Temu bual pada 29 Januari 2007.
- Basirin bin Boyoh, Pemimpin Masyarakat Suku Kaum Bajau Kg. Labuan, Kota Belud. Temu bual pada 18 Julai 2008.
- Enakmen Pentadbiran Ilukum Syarak Negeri Sabah 1991.*
- Enakmen Zakat dan Fitrah No. 6 Tahun 1993.*
- Hj Ahmad Alawi Hj Adnan, Mufti Negeri Sabah, Kota Kinabalu. Temu bual pada 19 November 2007.
- Hj Jawab bin Aminuddin, Imam Masjid Kg. Wakap Labuan, Kota Belud. Temu bual pada 16 Julai 2008.
- Husein Shata. (2005). *Kaedah Agihan Zakat Harta: Pengertian, Sistem dan Agihan*. Edisi terjemahan, oleh Harun ar-Rasyid Hj. Tuskan dkk, cet. 2, Kuala Lumpur: Pustaka al-Shafa.
- Jabatan Zakat Negeri Kedah Darul Aman, <http://www.zakatkedah.com>.
- Jalaim Jalumin, Pegawai JHEAINS Daerah Kota Belud. Temu bual pada 18 Julai 2008.
- Jariah dan Skim Potongan Gaji. Terbitan Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah (PBNS), Kota Kinabalu.
- Kasim Hj Mansur. (2004). *Tahap Kefahaman Umat Islam Terhadap Zakat: Kes Kajian Di Daerah Kota Belud, Tuaran, Kota Kinabalu dan Papar*. Kota Kinabalu: Sekolah Perniagaan dan Ekonomi Universiti Malaysia Sabah.
- Lembaga Zakat Selangor (MAIS), <http://www.e-zakat.com.my>.
- Madli Hj Mansur, Imam Masjid Daerah Kota Belud. Temu bual pada 14 Ogos 2008.
- Mahamad Arifin *et al.* (2007). *Pentadbiran Undang-Undang Islam di Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mahamood, Siti Mashitoh. (2007). Pembayaran Zakat dan Fitrah. Dalam Ahmad Hidayat Buang (ed.). *Undang-undang Islam di Malaysia Prinsip dan Amalan*. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
- Masdin bin Karim, Imam Masjid Taun Gusi, Kota Belud. Temu bual pada 18 Julai 2008.

- Mohd. Zaratkhan Abd. Rahman, Ketua Penolong Setiausaha Bahagian Zakat dan Fitrah, MUIS, Kota Kinabalu. Tem ubual pada 20 Februari 2008.
- Monograf IKaZ Siri 5/2008, Asnaf fi Sabilillah: Satu Pengamatan Agihan Dana Zakat di Malaysia. Terbitan Institut Kajian Zakat Malaysia (IkaZ), UiTM.
- Monograf IKaZ Siri 8/2008, Keberkesanan Enakmen dan Akta Zakat: Kajian Kes di Negeri Melaka, Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur dan Pahang. Terbitan Institut Kajian Zakat Malaysia (IKaZ), UiTM.
- Perbadanan Baitulmal Negeri Sabah. *Koleksi Risalah mengenai Zakat*. Kota Kinabalu. Perlembagaan Malaysia.
- Pusat Zakat Melaka, <http://www.izakat.com>.
- Pusat Zakat Sabah, MUIS, <http://www.zakat.sabah.gov.my>.
- Qardawi, Yusuf. (1985). *Fiqh al-Zakah Dirasah Muqaranah li Ahkamiha wa Falsafatiha fi Daw al-Qur'an wa al-Sunah*. Beirut: Mu'assasah al-Risalah.
- Risalah Mengenai Fidyah, Ibadah Tabung Khairat-Kumpulan Wang Amal.
- Risalah Mengenai Pengertian Zakat, Ibadah Zakat dan Fitrah, Wang Zakat.
- Simpanan, Ibadah Zakat Perniagaan, Ibadah Zakat Wang, Saham, Bon dan Debentur. Terbitan Bahagian Zakat dan Fitrah, MUIS, Kota Kinabalu.
- Suwaid Bin Tapah. (1988). *Sejarah Perundangan Islam Di Sabah*. Disertasi Sarjana Syariah, Universiti Malaya.

Lampiran 1
Jadual Jenis Kutipan Zakat Negeri Sabah 2001–2008

BIL	JENIS	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Jumlah
1	Zakat Fitrah	3,227,910.00	3,277,177.00	3,905,743.20	4,249,539.00	4,253,715.00	4,575,725.00	5,035,305.60	7,379,102.50	35,904,217.3
2	Zakat Wang Simpanan	660,570.34	579,244.28	536,939.60	672,649.21	712,509.82	816,095.48	1,167,984.31	1,190,037.45	6,336,030.49
3	Zakat Pemiagaan	1,279,171.51	2,273,743.81	1,492,156.83	2,020,694.03	5,116,240.83	9,270,801.71	8,136,282.09	10,248,160.57	39,837,251.38
4	Zakat Emas/ Perak	4,470.50	2,150.00	21,131.90	36,165.29	13,899.40	19,460.43	26,698.60	41,822.36	165,798.48
5	Zakat Pendapatan	133,654.84	168,392.13	221,473.59	135,579.02	205,495.76	242,337.51	566,123.84	698,326.02	2,371,382.71
6	Pengajian	29,532.42	101,150.53	374,048.90	623,859.68	957,487.77	1,658,224.13	2,512,390.12	4,152,758.91	10,409,452.46
7	Saham		3,104.76	29,575.61	44,267.85	37,508.23	63,914.83	71,621.09	74,438.51	324,430.80
8	Pertanian		1,450.00	4,029.29	1,304.06	4,187.00	4,474.00	5,676.05	6,558.74	27,679.14
9	Temakan		925.55	1,475.00	2,136.00	10,152.00	1,300.00	4,525.00	7,950.00	28,463.55
	Jumlah Keseluruhan	5,335,309.61	6,407,338.06	6,586,573.72	7,786,194.14	11,311,195.27	16,652,333.09	17,526,606.70	23,799,155.06	95,404,706.39

Lampiran 2
Jadual Agihan Zakat Negeri Sabah 2001–2008

ASNAF/TAHUN	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Jumlah
FAKIR	74,250	68,300	1,184,450	1,403,160	2,807,514	3,592,094	6,342,680.00	6,583,990.00	22,056,438.00
MISKIN	1,377,100	1,253,600	1,465,727	1,752,619	2,216,518	2,355,842	4,655,469.00	4,597,360.00	19,674,235.00
AMIL	484,187	92,308	595,214	1,149,103	1,338,749	1,561,507	2,118,546.73	2,473,516.23	9,813,130.96
MUALLAF	28,600	24,800	37,825	77,090	208,105	577,232	943,210.00	1,528,010.00	3,424,872.00
RIQAB	0	0	0	0	0	0	0	0	0
GHARIMIN	0	0	0	9,700	18,075	31,344	0	410.00	59,529.00
IBNU SABIL	0	0	11,350	1,000	11,553	7,504	5,414.00	20,077.30	56,898.30
FISABILILLA	37,350	61,026	515,809	1,043,528	2,394,909	2,985,707	5,390,515.66	4,174,083.24	16,602,927.90
JUMLAH	2,001,487	1,500,034	3,810,375	5,436,200	8,995,423	11,111,230	19,455,835.39	19,377,446.77	71,688,031.16

Lampiran 3
Jadual Laporan Bantuan Bulanan Fakir, Miskin dan Muallaf Daerah Kota Belud untuk tempoh 2001–2008

Jenis bantuan	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	Bayaran	Penerima	Bayaran	Penerima	Bayaran	Penerima	Bayaran	Penerima	Bayaran	Penerima	Bayaran	Penerima
Bulanan/ dhaif	-	-	-	-	42,000	43	44,400	45	102,480	103	40,080	121
Fakir, miskin, muallaf	100,200	1,002	129,400	1,294	129,400	1,294	192,400	1,924	220,800	2,208	221,600	2,216
Jumlah	100,200	1,002	129,400	1,294	171,400	1,337	236,800	1,969	323,280	2,311	261,680	2,337

Jadual Pungutan Zakat Fitrah dan Harta Daerah Kota Belud 2001–2006

	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	Pungutan	Pmbyr	Pungutan	Pmbyr	Pungutan	Pmbyr	Pungutan	Pmbyr	Pungutan	Pmbyr	Pungutan	Pmbyr
Fitrah	79,701.60	18,114	88,453.20	20,103	98,491.20	19,312	111,394.40	21,422	114,465.	22,893	119,185.	23,837
Pendapatan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6,026.30	4
Pengajian	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Simpanan	3,792.73	8	1,850.00	6	735.00	3	417.90	1	4,110	3	1,225	2
Perniagaan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Emas/pe rak	-	-	-	-	-	-	-	-	815.46	1	-	-
Saham	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pertanian	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	260	1
Ternakan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jumlah	83,494.33	18,122	90,303.20	20,109	99,226.20	19,315	111,812.30	21,423	119,390.4	22,897	120,670.	23,844